**NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ'NDE
TAHİLCİLİĞİN GELİŞİM TARİHİ**
**From the Developmental History of the Manufacture of
the Grain in the Nakhchivan Autonomous Republic**

Hazar HÜSEYİNOV

Doç. Dr. Nahçıvan Devlet Üniversitesi

Tarih Bölümü öğretim üyesi

xezerhuseynov@gmail.com

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Bu makalede, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde tahılcılığın gelişimi incelenmektedir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde tahılcılığın gelişiminde kaydedilen başarılar, arşiv malzemeleri, istatistiki mecmualar, basılı ve diğer yazarların eserlerinden, makalelerinden, dönemin basınından yararlanılarak bilimsel veriler ışığında aydınlatılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nahçıvan, Tahılcılık, Buğday Türleri, Tahıl Bitkileri, Tarım, Tarım Alanı

Abstract

In this article the development of cereal production in the Nakhchivan Autonomous Republic was examined.

It includes the achievements in the development of the manufacture of a grain in the Nakhchivan Autonomous Republic from archive materials, statistic series, published works by different authors, articles and periodical press.

Keywords: Nakhchivan, the grain, the type of grain, crops, agriculture, cultivated area

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde tarımın en önemli alanı tahılcılıktır. Bağımsızlık yıllarında özerk cumhuriyette, tarımın tüm alanlarında olduğu gibi, tahılcılık alanında da gözle görülür bir gelişme olmuştur. Ümummilli lider Haydar Aliyev'in dediği gibi: "Son yıllarda tahıl üretiminde esaslı değişiklikler olmuştur. Tahıl, sıralama içeriği tamamen yenilenmiş, ülkenin koşulları için uygun olan yeni, daha verimli çeşitler ekilmeye başlanmış, ekim alanlarının yapısı ve tahıl yetiştirme teknolojisi geliştirilmiştir"¹.

¹ ALIYEV, H. A. 1979: **Azerbaycan SSC Tarımın ve Tüm Ekonomisinin Daha**

Azerbaycan'ın ayrılmaz bir parçası olan Nahçıvan'da tahılcılık yirminci yüzyılın başlarında istenilen seviyede gelişmemiş ve zayıf kalmıştır. 1904-1912 yıllarına ait istatistik verilerine göre, ekilmiş tahıl alanlardan 7-8 sentner (1Sentner 100 kg'dır) tahıl ürünü elde edilmiştir. Bu dönemde tahılcılık, basit tarım aletleri ile verimi düşük olan tohumların ekimi, hasat döneminin uzaması, zaman zaman yaşanan kuraklık sonucunda tarlaların ürün vermemesi, çekirge ve sair böceklerin verdiği zararlara karşı yeterli mücadele yapılamaması nedeniyle tahılcılıkta istenilen verim elde edilememiştir. Buna rağmen, Nahçıvan'da üretilen tahıl miktarı, hem nüfusun talebini karşılıyor, hem de emtia ürünü olarak piyasaya çıkarılıyordu. Nahçıvan'da ihraç edilen tahıl içerisinde çeltik önemli bir yer tutmaktaydı. Şerur tren istasyonundan, 1911 yılında 8.820 (pud 16.3 kilogramlık bir ağırlık ölçüsü birimi), 1912 yılında 24.383 pud, 1913 yılında ise 15.080 pud pirinç Nahçıvan dışına sevk edilmiştir².

1922 yılında tarımın geliştirilmesi ve üretimin arttırılmasına yönelik gösterilen özene rağmen Nahçıvan'da yiyecek sıkıntısı hala yaşanmaktaydı. Sovyet Rusya kendisinin ağır ekonomik durumuna rağmen Kafkasya Birleşik Dış Ticaret Müdürlüğü aracılığıyla Nahçıvan'ın çiftçi köylülerine yardım olarak yalnız 100 bin pud tahıl vermişti. Kafkasya İttifak Sovyeti kararı ile bahar mevsimindeki tohum ekim kampanyası döneminde Nahçıvan köylülerine tohumdan başka ek olarak her ay 10 bin pud tahılı ücretsiz vermekteydi³.

Nahçıvan'da esas tahıl bitkisi buğday olup, buğday ekim alanları tarıma elverişli toprağın %73,6'sını kaplamaktaydı. Özerk cumhuriyette esas Aras buğdayı, Aran (Ova) buğdayı ve Ak buğday vb. Buğday çeşitleri yetiştirilmekteydi.

1. Aran buğdayı başakları kılcal, tüylü, kırmızı, kılçıkları siyahtır, tanesi beyaz ve iridir. Bu buğday çeşidi, sulanan aran(ovalık) alanlarda bir hektardan 25,4 sentner, dağlık alanlarda ise 23,7 sentner orta seviyesinde ürün vererek, tüm yerel sert ve yumuşak buğday çeşitlerine oranla her hektardan 1 den 10 sentnere kadar fazla ürün alınmaktaydı.

2. Aras buğday çeşidi, Nahçıvan yerel çeşidi popülasyonundan olup, içerisinden 1929 yılında bireysel seçme yolu ile alınmıştır. Aras buğdayı,

Dinamik Gelişimini Sağlamalı, Bakü, Azərneşr, s. 42-43.

² KAHRAMANOV, R. C. 1967: **Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde Tarımın Yerleştirilmesi ve İhtisaslaşdırılması**. Bakü, Azərneşr, s. 10.

³ KULİYEV, C. B.-MEDETOV, K. A.-NADİROV, A. A. 1984: **Sovyet Nahçıvanı**, Bakü, Azərneşr, s. 40.

sünbülü iri, ince, beyaz, çıplak ve tüysüzdür. Taneleri kırmızı olup orta irilikte ve dikdörtgen şeklindedir. Buğday saplarının boyu uzadıkça yere yatar, taneleri dökülmez, kolay dövülür, ekmek pişirme özelliği orta derecelidir. Özerk cumhuriyette en verimli çeşitlerden biri olup, verimliliği orta seviyededir. Her hektardan 19,4 sentner ürün elde edilir.

3. Yerel küçük buğday başakları kılcal, beyaz tüysüz, taneleri beyazdır. Rakımı yüksek olan yerlere doğru buğday taneleri küçülür, buna "aran deni" denir. Bu buğday diğer yerel buğday çeşitlerine nazaran göre daha fazla üretilmektedir.

Yukarıda bahsedilen ve üretimi yapılan buğday çeşitleri ve ekimi yapılan araziler, Nahçıvan'da Sovyet hakimiyeti kurulduktan sonra daha çok geniş alanlarda ekilmeye başlamıştır ⁴.

Buğday ekim alanı hemen hemen özerk cumhuriyetin tüm bölgelerine yayılmıştır. Ancak özellikle payızlık(sonbaharlık) buğdayın ekim alanı, Aras Nehri boyunca uzanan ovada, Nahçıvan Çayı ve Doğu Arpaçay'ın havzalarında daha yüksektir. Özerk cumhuriyette payızlık-sonbaharlık buğdayın verimi 7-9 sentnerdir. En yüksek verimi, Aras boyunca uzanan ovada bulunan tarım çiftliklerinden elde edilmektedir. Bur Aras Boyundaki bir çok tarım çiftliğinde verimlilik artarak, 15-18 sentnere kadar yükselmekteydi. Payızlık-sonbaharlık buğdayın, % 20-25'i Şahbuz İlçesi'nden, % 50-55'i Culfa İlçesi'nde, % 60-70'i ise Ordubad İlçesi'nde sulanan topraklarda ekilmekteydi⁵.

Azerbaycan'ın halk tasarrufatında tahıl ekiminin doğru ve isabetli yetiştirilmesi çok önemli bir konudur. Burada esas prensip, buğdayın taşınması masraflarını mümkün olduğunca azaltmak amacıyla onu tüketim bölgelerine yakın bölgelerde yetiştirmek gerekir.

1930-40 yılları arasında Nahçıvan'da tarımın diğer alanları gibi tahılcılığın da gelişmesinde önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Bahsedilen dönemde, tahılcılığın ekimi hayli artmıştır. Özerk cumhuriyette, 1940 yılında 27,3 bin ton tahıl üretilmiştir.

Kaynakların vermiş olduğu bilgilere göre; İkinci Dünya Savaşı yıllarında, ülkenin tahıla olan talebini karşılamak için Nahçıvan tahılcıları buğdayın ve baklagillerin ekim alanlarını savaş yıllarında, 8.292 hektar

⁴ MUSTAFAYEV, İ. D. 1958: **Azerbaycan'da Buğday Bitkisinin Seleksiyası**, Bakü, Azərbaycan SSC Bilimler Akademisi Yayınları, s. 26.

⁵ NADIROV, A. A. 1959: **Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti (Ekonomik Coğrafi Kompozisyon)**, Bakü, Azərneşr, s. 64.

artırarak, 1940 yılına oranla 55.000 sentnerden fazla tahıl üretimi gerçekleştirmişlerdir. Savaş yıllarında, 47.374 hektar araziye tahıl ve baklagiller ekimi yapılmıştır⁶.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında tahıla olan ciddi talep sonucunda teknik ve yem bitkilerinin ekim alanları hayli azalmış, bununla beraber özerk cumhuriyette tahıl ekimi alanları daha da arttırılmıştır. Öyle ki, tahıl / payızlık-sonbaharlık ve yazlık-baharlık ekim alanları 1940 yılında 39.082 hektar, 1946 yılında 43.517 hektar olmuştur⁷.

Özerk cumhuriyette İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda tarımın gelişmesi için önemli bir yere sahip olan tarım ve siyasi görevler, 1946 yılı Mart ayının 18'inde, "1946-1950 yılları arasında SSCB halk ekonomisinin yeniden geliştirilmesine ilişkin beş yıllık plan hakkında" yasa çıkarılmış ve bu yasada tarihi kararlar yer almıştır.

Savaştan sonraki yıllarda hükümet tarımın en önemli alanı olan tahılcılığın gelişmesine ciddi kontrol etmiş, tarıma organize ve plana uygun karakter vermiş, halk ekonomisinin emekçilerinin yaratıcı güçlerinin, işgalcilerin ülkeye vurduğu ağır yaraları iyileştirmek, yıkılmış tarımın ve tarımın çeşitli alanlarını kısa sürede restorasyon ve geliştirmek için ciddi ve karmaşık bir görevin yerine getirilmesine yönelmiştir.

Dördüncü beş yıllık tarımsal kalkınma yıllarında tarım çiftlikleri kurumunun güçlendirilmesi, buralarda buğdayın genel verimliliğini önemli ölçüde arttırmaya olanak sağladı.

Nahçıvan Vilayet Parti teşkilatı ÜİK (b) PMK-nin Şubat (1947) toplantısının tarihi kararlarından esinlenerek, özerk cumhuriyet tahılcılarını bu tarihi kararın öne sürdüğü gereklerinin yerine getirilmesi için mücadeleye davet etmiştir. Bunun sonucunda tahılcılar devlete tahıl tedarik planını 1947 yılında %101.6, 1948 yılında ise %100,1 oranında yerine getirmişlerdir⁸.

SSCB Bakanlar Kurulunun 1950 yılı 20 Mayıs tarihli kararında, Azerbaycan'da, özellikle de Nahçıvan'da 4-5 yıl içinde tahılın verimliliğini iki kat arttırmak, böylece özerk cumhuriyetin kendi kendine yetebilecek seviyeye getirmek gibi önemli bir görev verildi. Sonuçta, 1950 yılında

⁶ KAHRAMANOV, R.C. 1967: s. 117.

⁷ NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ HALK TESERRÜFATININ GELİŞİMİ, İSTATİSTİKSEL MECMUA, 1964: Bakü, Birleşmiş Yayıncılık Matbaası, s. 43.

⁸ NAHÇIVAN, MR DA. f. 1, s. 1, iş. 125, v. 42.

devlete tahıl tedarik etmede, % 128.5 gibi büyük bir artış sağlandı ⁹.

Geçmiş Sov.İKP XIX. kurultayının ve Sov.İKP MK Eylül (1953) toplantısının kararlarını hayata geçiren özerk cumhuriyet tahılcıları, 1953 yılında her bir hektardan, 19 sentner yerine ortalama, 20-22 sentner tahıl elde ettiler. Tahıl teslimat planı, 1952 yılında %122,2 1953 yılında % 113 oranında yerine getirildi ¹⁰. 1953 yılında buğdayın verimi %18 arttırıldı ¹¹.

1950'li yılların başlarında özerk cumhuriyette hiçbir temel olmadan tahılın yerinde başka bitkilerde ekilmişdi. Bu durum, tarım alanlarında tahıl bitkilerinin üretim miktarında azalma yönünde değişikliğe neden oldu. Bu gelişmeyi normal bir durum olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Sov.İKP MK Şubat-Mart (1954) planlamasında tahıl üretimini arttırmak konusunu müzakere ederek, bu görevi yerine getirme yollarını ve araçlarını tespit etti. Buna göre; tarım planlamasındaki yanlış gidişatın sebepleri ve olumsuzluklar değerlendirilerek, ekim alanlarının mevcut yapısının değiştirilmesinin zorunlu olduğuna karar verdiler. Planlamada, tarımsa kuruluşlara, tahıl üretimini arttırmak için gerekli tedbirlerin alınmasını istediler¹².

Özerk cumhuriyette tahılcılığın azalmasının nedeni olarak, tahıl bitkilerinin yetiştirilmesinde maddi zorluklar öne sürülmekteydi. Sonuçta, özerk cumhuriyette tahılın verimliliği, genel olarak ülke ortalamasının altında kalıyordu. Öyle ki, tahıl bitkilerinin verimliliği savaş yıllarından farklı olarak dördüncü beş yıllık tarımsal kalkınma da her hektardan, 6,00-6,30 sentner, 1951-1955 yıllarında ise ortalama 6,72-7,7 sentner seviyesine çıkarılmış olsa bile yine de ülkedeki üretim seviyesinin altında bulunuyordu.

1956 yılında özerk cumhuriyeti'nde tüm çiftliklerde, tahıl ve fasulyeli bitkilerin ekim alanı, 2.225 hektar genişletilmiştir. Eğer 1955 yılında, özerk cumhuriyette tahıl ve fasulyeli bitkilerin ekim alanı, 34.251 hektar iken, bu rakam 1956 yılında artarak 36.476 hektara çıkarılmıştır¹³.

Özerk cumhuriyette, 1940 yılına oranla 1956 yılında diğer tarım bitkileri ekim alanlarının genişletilmesi nedeniyle tahıl bitkilerinin ekim alanı % 7 oranında azalmıştır. Buna rağmen verimliliğin yükseltilmesi, 1940

⁹ NAHÇIVAN, MR DA. f. 1, s. 1, iş. 201, v. 25.

¹⁰ NAHÇIVAN, MR DA. f. 1, s. 1, iş. 292, v. 121.

¹¹ "DOĞU KAPISI" GAZETESİ, 14 Nisan 1954 yılı

¹² AZERBAYCAN KOMÜNİST PARTİSİ TARİHİNİN OÇERKLERİ, 1964: Bakü, Azərneşr, s. 704.

¹³ İSTATİSTİKSEL MECMUA, 1964: s. 47.

yılına oranla tahıl üretimi hayli artmıştır ¹⁴.

1957 yılında özerk cumhuriyette, yıllık tahıl tedariki planına göre üretim % 102 oranında yerine getirilmiş, buğdayın verimi her bir hektardan, 2,95 sentner veya % 51 artmıştır. Buna rağmen tahılcılık, özerk cumhuriyette istenen düzeyde olmamıştır.

Genel olarak, 1950'li yıllarda özerk cumhuriyette tahılcılık sektörünün hızlı gelişimi temin olursa da genel ürün üretimi ortalaması, savaş öncesi düzeye gerilemiştir. Bu durum, aşağıda verilen rakamlardan da açıkça görülebilmektedir. Örneğin; 1940 yılında özerk cumhuriyetin kolhozlarında 275.528 sentner tahıl üretim yapıldığı halde, 1946 yılında 261.102 sentner, 1950 yılında 222.774 sentner, 1959 yılında ise 174.925 sentner tahıl üretim gerçekleştirilmiştir ¹⁵. Bunun temel nedeni hiç bir dayanağı olmadan tahıl ekimi alanlarının azalması ve yerine sanayi bitkilerinin ekilmesi idi. Eğer, 1946-50 yılları arasında özerk cumhuriyette, 41.427 hektar tahıl ve fasulyeli bitki ekilmesine rağmen bu rakam, 1956-60 yılları arasında 31.354 hektara kadar gerilemiştir.

Sov.İKP MK Mart (1965) toplantısının kararlarında belirtildiği üzere, hiçbir bilimsel dayanağı olmadan bir bitkinin başka bir yetiştirme yöntemi ile ikame edilmesi kabul edilemez, planlaştırılma çalışmasında hatalara yol verilmesi vb. uygulamalar, tahıl ve fasulyeli bitki ekim alanlarının ve üretiminin azalmasına neden olmuştur. Bahsedilen dönemde tahıl ve fasulyeli bitkilerin genel ekim alanının % 35,4'ü Nahçıvan (Babek), % 27,3'ü Şerur, % 17,6'ı Culfa, % 11'i Şahbuz ve % 8,7'i Ordubad ilçelerinde bulunmaktaydı ¹⁶.

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde ekonominin gelişmesinde köklü dönüşüm, Haydar Aliyev'in 1969 yılında Azerbaycan'da iktidara gelmesi ile ilgilidir. Milli Lider Haydar Aliyev, Azerbaycan Komünist Partisi başkanlığını yaptığı ilk aylarda ülkenin tüm bölgelerinde olduğu gibi Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde de sosyo-ekonomik alanda en yüksek gelişmenin temelleri atılmıştır. Bunu şöyle bir olaylar tamamlar ki, sekizinci beş yıllık kalkınma planının önceki üç yılında (1966-1967-1968 yıllarında), Nahçıvan halk teserrüfatına toplam 91 milyon manat veya yıllık ortalama 30,3 milyon manat sermaye yatırımı yapıldığı halde, 1969-1970-ci yıllarda sermaye yatırımı 105 milyon manat veya her yıl ortalama 52,5 milyon manata ulaşmıştır.

¹⁴ NADIROV, A. A. 1959: s. 62.

¹⁵ NAHÇIVAN, MR DA. f. 34, s. 1, iş. 812, v. 10.

¹⁶ KAHRAMANOV, R. C. 1967: s. 118.

Sonraki beş yıllık tarımsal kalkınma döneminde, Nahçıvan'ın ekonomisinin daha da geliştirmek için sermaye ayrılması hayli artırılmıştır. Bu durumu, göstermesi açısından, özerk cumhuriyet halk alanına 1966-1970 yılları arasındaki yıllık yatırım miktarı, önceki 35 yıllık (1925-1965 yılları arasında) dönemde yapılmış yatırımdan hayli fazla olduğu görülmektedir.

Özerk Cumhuriyette tarımsal bitkilerin özellikle tahıl ve fasulyeli bitkilerin ekim alanının artırılmasına yönelik girişimler neticesinde, ürün verimliliğindeki artışın miktarı, 1971-1975 yılları arasında gözle görülür bir seviyeye ulaşmıştır.

1971-1975 yılları arasında Nahçıvan'daki bütün çiftliklerde tahıl üretiminin gelişimi incelendiğinde, bu yıllarda tahıl üretiminde önemli başarılar elde edilmiştir. Bu durum, 1971 ile 1975 yılları genel üretim ortalaması karşılaştırıldığında, 1971'de genel üretim ortalaması, 14.795 ton olduğu halde, 1975 yılında 27.768 tona ulaşmıştır. Özerk cumhuriyetin tarım çiftliklerinde (kolhozlarında) tahıl verimi, 1971 yılında her hektarda 8,4 sentner iken, 1975 yılında 14,3 sentner olmuştur ¹⁷. Dokuzuncu beş yıllık planlamada ise özerk cumhuriyette tahıl ekim alanı, 1971 yılında 17.877 hektar iken, 1975 yılında 20.351 hektar olmuştur. 1971 yılında devlete, 2.910 ton tahıl ürünü satıldığı halde, 1975 yılında 7.392 ton tahıl ürünü satılmıştır.

Genel olarak, 1971-1975 yıllarında özerk cumhuriyette tarımın gelişmesi, kendine has özellikler göstermektedir. 1975 yılında 19.264 hektar ekim alanından, 26,892 ton tahıl ürünü elde edilmiştir. Özerk cumhuriyetin tarım çiftlikleri, devlete, planlamada yer alan miktarın iki katı olan 3.618 ton tahıl ürünü satarak, plan ve yükümlülüklerini fazlası ile yerine getirmişlerdir. Nahçıvan ve Şerur ilçelerinin köy emekçileri bu artışın sağlanmasında özellikle ön plana çıkmaktaydı ¹⁸.

Devletin tahılcılığa gösterdiği özen sonucu, onuncu beş yıllık dönemde, ülkemizde tahılcılık alanında önemli başarılar elde edilmiştir. 21 Temmuz 1976'dan itibaren hasat mevsiminde, özerk cumhuriyetin kolhoz ve sovhozlarında toplam, 10.027 hektar ekili alanın tahılı biçilmiştir ki, bu planlamada yer alan arazinin ancak % 56'ını oluşturmaktaydı. Ekili tahıl arazilerindeki ürünü kısa sürede ve kayıpsız toplamak için 130 biçer-döver

¹⁷ NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ HALK TESERRÜFATININ GELİŞİMİ, **İSTATİSTİKSEL MECMUA**, 1977: Bakü, s. 25-26.

¹⁸ "DOĞU KAPISI" GAZETESİ, 15 Şubat 1976.

durmadan çalışmıştır¹⁹.

1976-1980 yılları arasında ortalama yıllık tahıl üretimi, 362 bin ton olduğu, bu miktarın, 1961-1965 yılları arasındaki üretim miktarından, 2,7 oranında, 1966-1970 yılları arasındaki üretimden ise 2,3 oranında daha fazla oldu görülmektedir.

Tarımın bu mühim alanının gelişimindeki başarılar, esas itibarı ile verimliliğin yükseltilmesi ile temin edilmiştir. 1980 yılında muhtar ülkede 27 bin ton tahıl üretimi yapılmış, buğdayın her hektarından ürün verimliliği, 23.2 sentnere yükselmiştir. Beş yıllık planda belirlenen hedefin çok üzerinde yani % 145 oranında yerine getirilmiştir²⁰.

Özerk cumhuriyette, 1980'li yıllarda tahıl üretiminde büyük kalite değişiklikleri meydana gelmiştir. Bahsedilen yıllarda, özerk cumhuriyette çeşitli buğday türleri ekilirdi. Elde edilen tahıl ürününün, % 95'ten fazlası özerk cumhuriyet koşullarında en fazla ürün veren payızlık-sonbaharlık tahıl bitkilerinden elde edilmekteydi.

Özerk cumhuriyette, 1980 yılındaki ekili tahıl alanlarını, 1975 yılındaki ekili alanla karşılaştırıldığında, 1980 yılında tahıl alanlarının ekim alanının, 1/3 oranında azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak, Şahbuz, Ordubad ve Culfa ilçelerinde tahıl üretimine ahalinin ilgi ve alaka göstermemesi olarak açıklanabilir. Konu ile alakalı olarak sadece bir gerçeği göstermek yeterlidir ki, onuncu beş yıllığın sonunda Şahbuz İlçesi'nde Sovyet kalhozunda her hektardan ortalama 3.5 sentner ürün alınmıştır.

Özerk cumhuriyette tahılcılığın verimliliğinin düşük olmasının başlıca sebebi bir takım önlemlerin zamanında yerine getirilmemesi idi. Öte yandan bazı alanlarda yerel toprağın yapısına uyum sağlayan tahıl çeşitlerinin ekilmemesi olarak görülmektedir.

Onuncu beş yıllık dönemde, hükümetin ilgili kararlarından sonuç çıkarılarak, özerk cumhuriyette tahılcılıktaki gelişmeler ortaya çıkar. Bu alanda, özerk cumhuriyette, tahıl türleri içerikleri tamamen yenilenmiş, özerk cumhuriyetin koşulları için uygun olan yeni, daha verimli çeşitler ekilmeye başlanmış, ekim alanlarının yapısına uygun tahıl ekimi ve hasat teknolojisi geliştirilmiştir. Tüm bunların sonucunda özerk cumhuriyette dokuzuncu beş yıllığa oranla onuncu beş yıllıkta tahıl üretimi, 40.5 bin tona ulaşmıştır. Bunların yanı sıra belirtmek gerekir ki, özerk cumhuriyette

¹⁹ NAHÇIVAN, MR DA. f. 1, s. 4, iş. 6, v. 21.

²⁰ NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ - 75. YILDÖNÜMÜ İSTATİSTİKSEL MECMUA, 1999: Nahçıvan, s. 87.

tarımsal bitkilerin artırılması alanında yapılan çalışmalar, parti ve devletin taleplerini karşılamıyordu.

On birinci beş yıllıkta tahılcılık alanında çok önemli görevler özerk cumhuriyeti beklemekteydi. Azerbaycan Komünist Partisi XXX. Kurultayında, Azerbaycan KP MK'nın birinci Sekreteri Haydar Aliyev'in raporunda gösterildiği üzere; "On birinci beş yıllıkta, uzmanlık isteyen tahıl ekim alanı daha da azalacaktır. Buna rağmen, 1985 yılında üretimi, bir milyon üç yüzbin tona yükseltmeyi hedeflemişti. Bu miktar, 1980 yılı planlamasından % 24 fazladır. Buna özellikle sulanan topraklarda, tahıl üretim teknolojisini daha da yükseltmek, toprak ve iklim koşulları aynı olan bölgelerin tarım çiftlikleri ve diğer arazilerdeki verimlilik düzeyini eşitlemek, ülkede, ortalama verimliliğin en az % 30 sentnere kadar yükseltilmesi ile mümkün idi" ²¹.

Nahçıvan Vilayet Parti teşkilatı, on birinci beş yıllıkta özerk cumhuriyette, tahılcılığın gelişmesi için büyük özen gösterdi. Tahılcılar on birinci beş yıllıkta önemli büyük başarılar elde ettiler. 1985 yılında özerk cumhuriyette, tahılcılık alanında rekor sayılabilecek yüksek sonuçlar elde edilmiş, üretiminin hacmi, 36.1 bin tona yükselmiştir.

Özerk cumhuriyette tahılcılığa gösterilen devlet desteği ve ilgisini sonucu olarak, 1985 yılında tahıl ve fasulyeli bitkilerin ekim alanı tüm çiftlik katogorilerinde, 10.4 bin hektar iken, 1990 yılında artarak 15.5 bin hektar olmuştur. Ayrıca, 1990 yılında özerk cumhuriyette, 10.8 bin hektar buğday, 4.0 bin hektar arpa ekilmiştir. Bahsedilen yılda, buğdayın verimi, 32.2 bin tona, her bir hektardan ise 20.8 sentner ürün elde edilmiştir ²².

Bağımsızlık yıllarında tarımsal reformların uygulanması sonucunda özerk cumhuriyette, 1990 yılı oranı ile karşılaştırıldığında, 1998 yılında tahıl üretimi, % 72 olmuştur. Aynı zamanda tahılcılık alanında genel ürün üretimi ve verimlilik yükselmiştir. 1993 yılına oranla tahıl üretimi 2,76 kat artmıştır ²³.

Özerk cumhuriyette, tarımsal reformların başarılı bir şekilde uygulanması sonucunda tahılcılık alanına ciddi önem verilmiş, alınan zirai teknik tedbirler neticesinde, ekim alanı ve verimlilik yıldan yıla artmıştır.

²¹ AZERBAIJAN KP XXX. KURULTAYININ MALZEMELERİ, 1981: Bakü, Azərneşr, s. 49.

²² İSTATİSTİKSEL MECMUA, 1999: s. 86.

²³ 2010 YILINDA NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ'NİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİNİN BİR ÖZETİ, NAHÇIVAN, "AJAMI" NPB, 2011, s. 63.

Öyle ki, 2000 yılına oranla 2005 yılında tahıl ekim alanı % 59,3 oranında, ürün üretimi % 71,3 oranında artmıştır. Genel olarak, özerk cumhuriyette, 1995 yılında 23,6 bin ton, 2000 yılında 54,4 bin ton, 2005 yılında 93,2 bin ton, 2009 yılında 94,7 bin ton tahıl üretimi gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında ise tahıl ekilen arazilerden, 96 bin ton ürün elde edilmiştir ki, bu durum, 2009 yılı ile kıyaslandığında 1,4 oranında daha fazladır. 1988 yılına kıyasla tahıl üretiminin hacmi geçen yıl 67 bin ton artmıştır ²⁴.

Özerk cumhuriyette ürün üretimini artırmak, halka kaliteli ve güvenli yiyecek temin etmek amacıyla, 17 Eylül 2008'de onaylanan "2008-2015 yıllarında Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde nüfusun gıda ürünleri ile güvenli teminatına dair Devlet Programı" özerk cumhuriyette tarım ürünleri üretiminin artırılması alanında yeni hedefler belirlenmiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi, 2011 yılında da stratejik önemi dikkate alarak tahılcılık, esas tarım alanı olarak özerk cumhuriyet yönetiminin asıl ilgi ve alaka göstereceği alan olmuştur. Bu doğrultuda, 2012 yılında, 34.965 hektar alanda tahıl ekilmiş ve ekili arazilerden, 101 bin 848 ton ürün alınmıştır ²⁵.

Özerk cumhuriyette, tahılcılık alanına önem verilmesi sonucunda, bu alanda yüksek artış temin edilmiştir. Tahılcılıktan yüksek ürün elde edilmesinin en önemli nedeni, doğal rezerv sayılan toprakların sınırlı olması dikkate alınarak tarım, modern zirai kimyasal gübreler ve zirai tekniklerin kullanılması için alınan tedbirlerle sağlanmıştır. Bunun sonucunda, 1996 yılı ile karşılaştırıldığında, 2012 yılında tahıl üretiminde, 4,6 kat artış sağlanmıştır.

Tarımda tahılcılık faaliyeti, 2013 yılında da tercih konumu ile seçilmiştir. 35 bin 324 hektar alanda tahıl ekimi yapılmış, bu ekim alanının, 25.869 hektarını buğday ekim alanı oluşturmuştur. Önceki döneme oranla tahıl ekim alanının hacmi, 359 hektar artmıştır. Ekili tahıl arazilerinden, 102.960 ton ürün alınmıştır. Bu miktar, 2012 yılı ile kıyaslandığında, 1.112 ton fazla olduğu görülür. Tahıl üretiminin artışı ile birlikte, tahıl stoklarının oluşturulması imkanları da iyileştirilmiş, toplam kapasitesi 9 bin ton olan üç yeni tahıl deposu hizmete sunulmuştur. Bununla da, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde tahılı uzun süreliğine muhafaza etmeyi sağlayan deponun hacmini, 18 bin tondan 27 bin tona yükseltmiştir ²⁶.

²⁴ HACIYEV, İ. M. 2011: **Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Sosyo-Politik Yaşamı, Sosyal-Ekonomik ve Kültürel Gelişimi (1991-2011 Yılları)**, Nahçıvan, "Ajami" NPB, s. 120.

²⁵ "DOĞU KAPISI" GAZETESİ, 23 Aralık 2012.

²⁶ 2013 YILINDA NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ'NİN SOSYO-

Tarımın gelişmesinde tahıl depolarının, elevatorların inşası da önemli yer tutmaktadır. Bu zorunluluk dikkate alınarak, 2009 yılında 18 bin ton tahıl uzun süre, 20 bin ton tahılı ise kısa süre muhafaza etme gücüne sahip Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde tahıl barajı kurulmuştur. Depo kompleksi bir yandan üreticilerin tahıl tedariki sırasında ilişkin sorunlarını çözerken, diğer yandan özerk cumhuriyette tahıl rezervlerinin oluşturulmasında müstesna rol oynamaktadır. 2013 yılına kadar özerk cumhuriyet geçmiş son üç yılında üretilen buğdayın her kilogramını ortalama 33 kuruştan toptan olarak satın alınması üreticilerin, tahıl üretimine ve ürünün zamanında kayıpsız hasadına olan dikkatini artırmıştır.

2014 yılında tahıl üretimi için özerk cumhuriyette, 60.829 hektar alanda ekim yapılmıştır. Bu, 2013 yılında ekimi yapılan araziden, 702 hektar fazladır. Toplam tarım alanları özerk cumhuriyette, verimli ve kaliteli tohum türleri üretiminin geliştirilmesi ve tohumla gösterilen ilgi üretim artışı sağlanmıştır. Nahçıvan'da hala tohum yetiştirme özel önem verilmekte ve tohum çiftliği için yeni kompleksin inşası devam etmektedir. Özerk cumhuriyetin temel tohumculuk üssü olacak bu komplekste, tahılla birlikte diğer bitki tohumlarının satışının da hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Hali hazırda, özerk cumhuriyette, altı tohumculuk çiftliği faaliyettedir²⁷.

Genel olarak, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde tahılcılığın gelişmesi için uygun koşullar vardır. Özerk cumhuriyette ziraai teknik kuralları ve öncü deneyler etkin kullanılırsa ürün üretimi daha da artırılabilir.

KAYNAKLAR

- ALIYEV, H. A. 1979: **Azerbaycan SSC Tarımın ve Tüm Ekonomisinin Daha Dinamik Gelişimini Sağlamalı**, Azərneşr, Bakü.
- AZERBAYCAN, KOMÜNİST PARTİSİ TARİHİNİN OÇERKLERİ, 1964: Azərneşr, Bakü.
- AZERBAYCAN KP XXX. KURULTAYININ MALZEMELERİ, 1981: Azərneşr, Bakü.
- "DOĞU KAPISI" GAZETESİ.
- HACIYEV, İ. M. 2011: **Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nin Sosyo-Politik Yaşamı, Sosyal-Ekonomik ve Kültürel Gelişimi (1991-2011 yılları)**, Nahçıvan, "Ajami" NPB.

EKONOMİK GELİŞİMİNİN ÖZETİ, NAHÇIVAN, "AJAMI" NPB, 2014, s. 6.

²⁷ 2014 YILINDA NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ'NİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİNİN ÖZETİ, NAHÇIVAN, "AJAMI" NPB, 2015, s. 8.

- 2010 YILINDA NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİNİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİNİN BİR ÖZETİ, NAHÇIVAN, "**Ajami**" NPB, 2011.
- 2013 YILINDA NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİNİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİNİN ÖZETİ, NAHÇIVAN, "**Ajami**" NPB, 2014.
- 2014 YILINDA NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİNİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİNİN ÖZETİ, NAHÇIVAN: "**Ajami**" NPB, 2015.
- KAHRAMANOV, R. C. 1967: **Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde Tarimin Yerleştirilmesi Ve İxtisaslaşdırılması**. Bakü: Azərneşr,.
- KULİYEV, C. B.-MEDETOV K. A.-NADİROV A. A. 1984: **Sovyet Nahçıvanı**. Azərneşr, Bakü.
- MUSTAFAİYEV, İ. D. 1958: **Azərbaycan'da Buğday Bitkisinin Seleksiyası**, Bakü, Azərbaycan SSC Bilimler Akademisi Yayınları.
- NADİROV, A. A. 1959: Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti (Ekonomik Coğrafi Kompozisyon), Azərneşr, Bakü.
- NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ HALK TESERRÜFATININ GELİŞİMİ 1964: **İstatistiksel Məcmua**. Bakü: Birləşmiş Yayıncılık Matbaası.
- NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ HALK TESERRÜFATININ GELİŞİMİ 1977: **İstatistiksel Məcmua**, Bakü.
- NAHÇIVAN ÖZERK CUMHURİYETİ-75. YILDÖNÜMÜ 1999: **İstatistiksel Məcmua**, Nahçıvan.
- NAHÇIVAN. MR DA. f. 1, s. 1, iş. 125, v. 34-56.
- NAHÇIVAN. MR DA. f. 1, s. 1, iş. 201, v. 17-31.
- NAHÇIVAN. MR DA. f. 1, s. 1, iş. 292, v. 101-126.
- NAHÇIVAN. MR DA. f. 1, s. 4, iş. 6, v. 11-33.
- NAHÇIVAN. MR DA. f. 34, s. 1, iş. 812, v. 8-10.